

Сияев Т.М., Мохамед А.А., Суходубова Н.А., Акматова В.С., Мизираимов А.М.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ОРТО БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫНЫН
ЖАЛПЫ АНАЛИЗИН ЖҮРГҮЗҮҮНҮН БАГЫТТАРЫ**

Сияев Т.М., Мохамед А.А., Суходубова Н.А., Акматова В.С., Мизираимов А.М.

**АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ СИСТЕМЫ СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

T.M. Siyaev, A.A. Mokhamed, N.A. Sukhodubova, V.S. Akmatova, A.M. Miziraimov

**ANALYSIS OF THE MAIN DIRECTIONS OF THE SECONDARY EDUCATION
SYSTEM OF THE KYRGYZ REPUBLIC**

УДК: 373.1

Бул макалада Кыргыз Республикасынын жалпы орто мектептеринин абалы изилденген. Изилдөөдө мектеп директорлорунун, класс жетекчилердин жана жаши мугалимдеринин арасында социологиялык сурамжылоо жүрдү. Социологиялык сурамжылоо Чүй облусунун жана Бишкек шаарынын, Жалал-Абад облусунун жана Жалал-Абад шаарынын жана ошондой эле Нарын облусунун жана Нарын шаарынын орто мектептеринде өткөрүлдү. Изилдөөдө мектеп директорлор корпусунун, класс жетекчилердин жана жаши мугалимдеринин жалпы мүнөздөмөлөрү жана алардын кесиптик жана инсандык касиеттери анализденди.

Негизги сөздөр: башталгыч мектеп, орто мектеп, толук орто мектеп, директор, класс жетекчи, жаши мугалим, сурамжылоо, анализ, жалтылоо.

В этой статье исследовано общее состояние школ Кыргызской Республики. В ходе исследования проведен социологический опрос среди директоров школ, классных руководителей и молодых учителей. Социологический опрос проведен в средних школах Чуйской области, и городе Бишкек, в Жалал-Абадской области и городе Жалал-Абад, в Нарынской области и городе Нарын. В ходе исследования проанализированы общие характеристики директоров школ, классных руководителей, молодых учителей и их профессиональные и личностные качества.

Ключевые слова: начальная школа, средняя школа, общеобразовательная школа, директор, классный руководитель, молодой учитель, опрос, анализ, обобщение.

The article focused on the condition of general secondary schools of Kyrgyz Republic. It has done a social survey for the school directors, tutors and young teachers. Chui oblast, Bishkek, Jalal-Abad and city, Naryn oblast and city secondary schools. The school directors, tutors and young teachers' general personalities and their professional personal characteristics were analyzed in this research.

Key words: elementary school, secondary school, director, form masters/mistress, survey, analyze.

Кыргыз Республикасындагы эң маанилүү жана дээрлик жалпы калктын төрттөн бир бөлүгү кандайдыр деңгээлде катыштыгы сфера бул – билим системасы. Чындыгында билим системасы мамлекеттин жалпы абалын жана келечегин аныктайт. Республикабыздын билим системасы беш курамдан турат:

1. Мектепке чейинки мекемелер;
2. Жалпы орто билим мекемелери;
3. Баштапкы кесиптик билим мекемелери;
4. Орто кесиптик билим мекемелери;
5. Жогорку кесиптик билим мекемелери.

Улуттук мамлекеттик статистикалык комитеттин расмий маалыматына ылайык 2014 – жылы республикабызда мектепке чейинки мекемелердин саны – 1 062, жалпы орто билим берүү мекемелеринин саны – 2 205, баштапкы кесиптик мекемелердин саны – 101, орто кесиптик мекемелердин саны – 129, ал эми жогорку кесиптик билим мекемелердин саны 53 ([www.stat.kg/\(образование и культура\)](http://www.stat.kg/(образование и культура))). Кыргыз Республикасында билим мекемелеринин санын динамикасы 1-таблицада берилди.

Таблица 1.

Билим мекемелери

№	Билим мекемелеринин түрлөрү	жылдар			
		1990	2000	2010	2014
1.	Мектепке чейинки мекемелер	1696	416	691	1062
2.	Жалпы орто билим мекемелери	1759	2005	2197	2205
2.1.	Башталгыч мектеп (1-4 классы)	104	128	126	115
2.2.	Орто мектеп (1-9 классы)	234	204	194	217
2.3.	Толук орто мектеп (1-11 классы)	1393	1654	1857	1873
2.4.	Зарылчылыктары бар балдар мектеби	28	19	20	19
3.	Баштапкы кесиптик билим мекемелери	111	113	109	101
4.	Орто кесиптик билим мекемелери	48	53	122	129
5.	Жогорку кесиптик билим мекемелери	9	45	56	53

Илимий изилдөө «Ала-Тоо» Өнүктүрүү борборунун «Билим чөйрөсүндөгү адистерди даярдоо жана кайра даярдоо» багытында «Педагогикалык кадрларды өнүктүрүү» долбоорунун алкагында, Республикалык масштабда жүргүзүлдү. Долбоордо илимий изилдөөнүн негизги милдеттери катары төмөнкүлөр аныкталган:

- педагогикалык кадрлардын арасында окууга муктаж болгон контингенди аныктоо үчүн эмпирикалык изилдөө жүргүзүү;
- педагогикалык кадрларды өнүктүрүү багытында аныкталган программа иштеп чыгуу;
- билим мекемелеринин кызматкерлеринин арасында программаны ишке ашыруу.

Бул илимий эмгек тиешелүү түрдө республикабыздын толук орто мектептеринде эмгектенип жаткан педагогикалык кызматкерлердин арасындагы жүргүзүлгөн социологиялык изилдөөсүнүн жыйынтыктарына арналган. Социологиялык сурамжылоо Чүй облусу жана Бишкек шаары, Жалал-Абад облусу жана Жалал-Абад шаары, Нарын облусу жана Нарын шаарындагы орто мектептеринин директорлорунун, класс жетекчилеринин жана жаш мугалимдеринин арасында жүргүзүлдү. Ал эми, экинчи таблицада респонденттердин регион боюнча көрсөткүчү берилди.

Социологиялык изилдөө жүргүзүү үчүн эң оболу орто мектеп системасынын кыймылдаткыч күчү болуп эсептелген – мектеп директорлоруна карата атайын сурамжылоо анкетасы иштелип чыкты. Аларга карата мектеп директорунун жалпы көрсөткүчтөрүнө арналган, мектеп директорунун күнүмдүк мектепти башкаруу функциясы үчүн багытталган жана директорлордун кесиптик, инсандык касиеттерине байланышкан 21 суроодон турган анкета даярдалды.

Таблица 2.

Респонденттердин бөлүнүшү

№	Регион	директор	Класс жетекчи	Жаш мугалим
1	Чүй облусу	24	62	18
2	Бишкек шаары	16	60	25
3	Жалал- Абад облусу	30	24	20
4	Жалал -Абад шаары	8	20	15
5	Нарын облусу	28	106	42
6	Нарын шаары	7	40	22
жалпы		113	312	142
баары		577		

Алгач анкета Бишкек шаарынын айрым бир мектептеринин директорлоруна сунушталган. Алардын пикирлерин жана сунуштарын эске алуу менен мектеп директорлоруна арналган атайын анкета типографиялык ыкма басылып чыгарылды.

Социологиялык сурамжылоо учурунда ар бир директор менен орто билим берүү системасы боюнча аңгемелешүү жүргөн. Андан соң, ар бир мектеп директору жалгыздыкта анкетаны толтурууну жүргүзгөн. Мектеп директорлорунун арасында жүргүзүлгөн социологиялык сурамжылоо орто мектептердин менеджментти боюнча абдан кызыктуу жыйынтыктарды алууга мүмкүнчүлүк түздү. Ал жыйынтыктардын арасынан төмөнкүлөрдү өзгөчө белгилөөгө болот:

- бир мектепте он жылдан ашык катары менен директор болуп иштегендердин үлүшү катышкандардын 41, 4 проценттин түздү;
- көпчүлүк директорлор өзүнүн негизги функциясы билим сапатын жогорулатуу деп эсептешет;
- мектеп директорунун жумуш убактысынын дээрлик 30% бөлүгү мектептин окуу-тарбиялоо процессин жакшыртууга кетери аныкталды. Жумуш убактысынын андан кийинки бөлүктөрү текшерүүгө жана мектептин материалдык-техникалык базасын жакшыртууга жумшалаары белгиленди. Мектеп

директору өздүк кесиптик өнүүсүнө жумуш убактысынын эң аз бөлүгү жумшалаары белгилүү болду.

- мектеп директорлорунун жарымы конфликтти жеке сүйлөшүү жолу менен чече тургандыгын билдиришкен. Респонденттердин төрттөн бир бөлүгү мектептеги орун алган конфликтти чечүү жолу коллегиялуу мүнөздө болгонун колдошту. Ошол эле учурда, конфликтти чечүүнү башка адамдарга тапшыруу туура коргон мектеп жетекчилери дагы кездешти.

- мектеп директорлору мектептеги орун алган тарбиялоо процесстеринде ата-энелердин ролу жогору деп баалашкан. Респонденттердин бир аз бөлүгү окуу процессине жана экономикалык процесске ата-энелердин таасири болбош керек эсептешет, ал эми мектептеги коопсуздук маселесине ата-энелерди таптакыр аралаштырбоо керек деген дагы директорлор болушту.

- мектеп директорлорунун кесиптик компетенттүүлүгүн денгээлдери негизинен талапка ылайык келет. Бирок, алардын айрым бир багыттар боюнча кесиптик компетенттүүлүгүн денгээлин анданары жогорулатуу зарыл. Биринчи ирээтте креативдүү ойлонуусун жана коммуникативдик компетенттүүлүгүн өркүндөтүү мезгилдин талабы болуп саналат.

- мектеп директорлору азыркы мектеп системасын натыйжалуу башкаруу үчүн башкаруу менеджменти боюнча жана ошондой инсандык касиеттерин өркүндөтүүгө багытталган тренингдер зарыл деп эсептешти.

Изилдөөнүн кийинки этабында орто билим берүү системасында ар класстын алкагында тарбиялоо процессин жүгүзүүчү субъект – класс жетекчилери атайын анкета даярдалган. Анкета класс жетекчилердин жалпы көрсөткүчтөрүнө, тарбия ишмердүүлүгүнө, кесиптик жана инсандык касиеттерине багытталган 16 суроодон турат. Анкета алгач, борбор шаарыбыздагы айрым мектептерде эмгектенген класс жетекчилерге сунушталган. Экспресс анкетага катышкан класс жетекчилердин сунуштарын, пикирлерин эске алуу менен анкета толукталып, такталып типографиялык ыкма менен басып чыгарылган. Анкета жүргүзүүнүн алдында анкетага катышууларга анкета жүргүзүүнүн максаты, анкетаны толтуруунун методикасы жана тартиби түшүндүрүлгөн.

Орто мектептердин класс жетекчилеринин арасында жүргүзүлгөн социологиялык сурамжылоо мектептеги тарбиялоо процессинин жүрүшү боюнча бир топ материалдарды берди. Алардын негизгилери төмөнкүлөр:

- класс жетекчиликке адатта бай тажрыйбага ээ болгон мугалимдер бекитилет. Анкетага катышкан класс жетекчилердин болгону 20 процент үлүшү жаш мугалимдер болуп чыгышты.
- класс жетекчилердин басымдуу көпчүлүгү өзүнүн негизги функциясы катары класстагы окуучулар менен түздөн- түз уюштуруу ишин алып барууну көрсөтүштү.
- негизинен алганда класс жетекчилер тарбиялоо ишмердүүлүгүндө ага жүктөлгөн функционал

дык талаптарга туура келишет. Бирок, айрым бир функционалдык милдеттерди аткарууда кыйынчылыктарга дуушар болору белгиленди. Алсак, алдынала байкоо функциясын жана социум менен мамиле түзүү функциясын аткаруу кыйынчылыкка учураары белгилешти.

- азыркы класс жетекчилер айрым ишмердүүлүктөрдү аткарууда чечилбей турган кыйынчылыктарга дуушар болору белгиленди: конфликттүү кырдаалдарды чече билүү, тарбиялуулуктун деңгээлине диагностика жүргүзүү жана аныктоо, иштөөнүн инновациялык формаларын практикага киргизүү, колдонуу жана таланттуу балдар менен иштөөнүн натыйжалуу формаларын билүү.

- класс жетекчилердин пикирине ылайык компетенттүүлүктү жогорулатуу курстарында натыйжалуу форма - бул практикага багытталган семинар. Андан кийинки катарларды өз алдынча билүү алуу, устаттын өзүнчө жеке жардамы жана атайын тренинг көрсөтүлдү.

Изилдөөнүн кийинки этабында жаш мугалимдер үчүн 10 суроодон турган атайын анкета даярдалган. Жогоруда көрсөтүлгөн эле, анкетанын алгачкы үлгүлөрү борборубуздагы мектептердин жаш мугалимдерине сунушталган. Анкетага катышкан жаш мугалимдердин сунуштарын, пикирлерин эске алуу менен анкета типографиялык ыкма басылып чыгарылган.

Ар бир мектепте анкетага катышуучулар үчүн түшүндүрмө берилген кийин ар бир катышуучу өз алдынча анкетаны толтурган. Жаш мугалимдердин арасында жүргүзүлгөн анкетанын жыйынтыгында бир топ илимий маселер боюнча маалыматтар алын-

ды. Анкета жүргүзүүнүн айрым бир жыйынтыктары төмөнкүлөр болду:

- анкетанын катышуучуларын басымдуу бөлүгү жаш мугалимдерди педагогикалык ишмердүүлүккө адаптациялоо зарыл деп эсептешет.

- жаш мугалимдердин бош убактысы үй-бүлөлүк маселеге жана кошумча финансылык каражат табууга кетери аныкталды.

- жаш мугалимдердин көпчүлүгү кесиптик деңгээлдерин нормага туура келет, бирок, ошол эле учурда окуучулардын өз алдынча, өз ара көзөмөлүн уюштуруу, окуу процесси учурунда окуучуларды жигердентүү жана көйгөйлүү маселелерди белгилеп жазуу ишмердүүлүктөрдө кыйынчылыктарга дуушар болушат.

- жаш мугалимдердин пикири боюнча кесиптик компетенттүүлүктү өркүндөтүүнүн эң натыйжалуу формасы атайын тренинг саналат жана ал тренингдерде билим берүү процессиндеги окутуу методдору жана аны натыйжалуу колдонуу ыкмалары каралышы абзел.

Натыйжада, республикабыздын орто мектептеринде окуу тарбия ишмердүүлүгүндөгү орчундуу маселелер аныкталды.

Адабияттар:

1. Мамбетакунов Э., Сияев Т.М. Педагогиканын негиздери. - Бишкек, 2008.
2. Полонский В.М. Оценка качества научно-педагогических исследований. - М.: Педагогика, 1999.

Рецензент: к.пед.н. Бектурова Э.О.